

THE OPENING OF THE POEM

Dorin Ștefănescu, Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The paper is focused on the status of the poetical body seen as the image of the possible that arises in its double aspect, because it gives something to see and to understand. That which begins to signify, coming out from the inexistence, has the nature of the absolute beginning. If the being means apparition, it exists as an unapparent image, a transparence through which one can see the discrete presence of a signifying figure, a kind of hidden image without horizon. Therefore the poem must be opened in order to see its original flesh as an image of the unapparent itself. Its way to appear is included only in the world of the poem, but remains unapparent for any comprehension that intends to cover it. The poem shows itself as the opening of an unseen apparition, disguised in the transparence itself, which, without being seen, brings something to the light.

Keywords: poem, beginning, possible, unapparent, image, significance.

Deschiderea poemului: spre ființarea poetală

Doar prin poem, pornind de la acesta, ajungem la o mai bună înțelegere intuitivă a naturii sale. Natura sa însă nu este să ascundă, ci să se arate drept adevăr, să se deschidă în lumina adevărului. Ceva semnificabil se așază în poem, se pune în dispoziția posibilității de a semnifica. Se pune însă nu în felul în care ar face-o într-o operă filosofică sau științifică, adică prin redarea – reproducerea – cât mai fidelă a ceea ce există deja și cu care ceea ce semnifică în cuvinte trebuie să stabilească un raport de *adecvare*. Să spunem pentru început că realitatea operei nu este adecvată realității lumii. În orice caz nu prin imitarea acesteia ar putea ea face ca adevărul să survină în propria ei lucrare. Ceea ce începe să semnifice nu propune o nouă lume decât pentru că semnifică *altfel* adevărul. Această semnificare diferită de cea a adecvării prin imitație instituie realitatea unei lumi nefamiliare, neîntâlnită în felul în care ea ni se înfățișează, și totuși o lume în care ne regăsim. Ce face ca în această lume străină care ne atrage în lumina ei să nu ne simțim străini? Faptul că înțelegem despre ce este vorba, că acceptăm ceea ce ne e dat să vedem înseamnă că adevărul pe care îl consideram străin de noi e și al nostru. Poemul ni se deschide pentru că află în noi o deschidere pe măsura semnificanței pe care rostirea sa o pune în lumină.¹ Aceasta nu luminează însă decât în *deschiderea poemului*, acolo unde ea *poate* ajunge la ființare, manifestându-se în vederea care îi intuieste ivirea. „Această ființare ne fixează o clipă cu privirea, adică emană o străfulgerare și, în felul acesta, devine prezentă, ajungând astfel ființarea care este ea de fapt”.²

Ce înseamnă deschiderea ființei poemului, ființarea poetală ca Deschis? Cum funcționează aici diferența ontologică între ființa corpului poetic și ființarea imaginală a trupului poetal? Să spunem, în primul rând, că ființării îi aparține *posibilul*, acela ce denumeste neființa din care se smulge semnificabilul original, dar și acela întors spre

¹ „Purtând pecetea limbajului, realul se oferă omului sub specia unei lumi pe care o poate cunoaște și în care se poate recunoaște, o lume pe măsura sa” (Mikel Dufrenne, *Poeticul*, Univers, București, 1971, p. 251).

² Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Humanitas, București, 1995, p. 50. „Opera de artă deschide într-un fel specific ființa ființării. Pentru că de fapt în operă survine această deschidere, adică ieșirea din ascundere, adică adevărul ființării. În opera de artă, adevărul ființării s-a pus pe sine în operă” (*ibidem*, p. 63).

actualizarea în ființa semnificantă a poemului. Ființarea oscilează astfel între neființă și ființă, laolaltă cu imaginea sa ezitantă, reflectând clar-obscurul acestui interval.³ În al doilea rând, ființarea are în vedere *ceea ce* este ființator și, într-un alt sens, ceea ce constituie ființa ființatorului mai curând decât neființa, în cazul nostru ființa corpului textual care atrage spre sine, unitiv, zonele nedeterminate ale ființării tuturor imaginilor care însoțesc semnificabilul. Ființarea acestora are mereu în vedere ființa nevăzută, impresentabilă la nivelul la care imaginile abia colorează pânza posibilului. Dacă imaginea poetală este o ființare, în sensul că ființează în virtutea naturii proprii apariției, ea nu *este* decât în spațiul posibilului, în distanța inaparentă dintre neființă și ființă, în măsura în care ea duce spre actualizare semnificabilul originar. Neființa nu este în acest caz o „contra-ființă”, ipostază ori realitate subzistentă a ființei, ci *un-altul-decât-ființa*, relevându-și statutul alterității. Ea este atunci „substanța fenomenologică a ființei”, cu o formulă împrumutată de la M. Henry, un *dincolo-de-ființă* și un „altfel decât a fi”, cum spune E. Lévinas.⁴ Ceea ce începe să semnifice ieșind din neființă are natura începutului absolut. El nu intră direct din nimic în ceva, în ființa constituită, solidă, a unui text. Aici „imaginea nu reprezintă, la drept vorbind, nimic”, spune Heidegger,⁵ dar aceasta nu pentru că nu are ființă, ci pentru că, într-adevăr, nu este rezultatul unei reprezentări. Dacă nu are o ființă proprie (așa cum are imaginea poetică propriu-zisă), ea este în schimb ființare desprinsă din neființă și orientată spre ființă ca înspre un cer încă inaccesibil. Ființa îi luminează ființarea inaparentă, dar în lumina imaginii ce răsare „ființa rămâne de negăsit”.⁶ În al treilea rând, dacă „ființa înseamnă apariție”, căci ea „ființează în chip esențial ca apariție”,⁷ ființarea ei *ca* imagine rămâne inaparentă, transparența prin care ființa nu se vede, nu trans-pare decât în forma care îi reflectă efigia. De aceea, ea nu e prezentă ca atare în pura ființare în care ea abia își arată posibilul ființator, ființiabilul unei configurări semnificabile, conturul mișcător al unei prezențe-absențe. Ieșind laolaltă cu semnificabilul din neființa nerostibilă, imaginea *arată* absența ființei, inaparentul translucid în care ființarea se întrupează și semnifică înainte de a se ridica la rostul ființei. În al patrulea rând, faptul că ea propune o imagine nu îi conferă totodată un orizont; e luminată însă și atrasă de orizontul ființei, înaintând spre această deschidere ca înspre propria arătare în care se mistuie, la fel cum orice element imaginal al unui poem tinde spre unitatea poemului, se integrează până la dispariție în vizibilul unui corp care îi actualizează potențialitatea.⁸ În corpul textual însă potența nu mai e; imaginea poetică nu poartă în sine decât urma palidă a imaginii poetale, căci trecerea *a potentia ad actum* înseamnă aducerea ființării vagante în ordinea ființei. Ea nu poate fi surprinsă, în chiar inaparentul său pulsatoriu, oscilant și nedeterminat, decât în deschiderea ființei, conform perspectivei inverse care arată imaginea din interiorul predeterminării ei, de la începutul posibilei sale semnificări. De aceea „trebuie deschisă ființa, pentru ca ființarea să-și facă apariția în toată strălucirea”.⁹ Trebuie deschis poemul, pentru ca trupul poetal să fie văzut ca *imagine a inaparentului* însuși. Nearătându-se pe sine, ea strălucește în ființarea ce crește în perspectiva ființei, arată spre ființa pe care nu o avem în vedere, dar care cheamă vederea.

³ Vorbind despre „clătinarea ființării între neființă și ființă”, Heidegger adaugă: „Câtă vreme ființarea se împotrivesc posibilității extreme a neființei, ea stăruie în ființă, fără totuși ca în felul acesta să fi depășit vreodată posibilitatea neființei și să o fi lăsat definitiv în urmă” (*Introducere în metafizică*, Humanitas, București, 1999, p. 48).

⁴ Cf. Michel Henry, *Voir l'invisible. Sur Kandinsky*, François Bourin, Paris, 1988, p. 125; Emmanuel Lévinas, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Ed. Humanitas, București, 2006. Sugestia ne este oferită de Anca Vasiliu cu referire la statutul imaginii platoniciene în *Sofistul* (cf. *Dire et voir. La parole du visible dans le Sophiste*, Vrin, Paris, 2008, pp. 159, 169). „Ar fi vorba atunci, într-un cuvânt, de instituirea unui fel de piatră unghiulară a ființei, acea piatră *neasemănătoare* necesară pentru a permite ansamblului multiplicității *ființării* să devină o unitate adevărată și să țină grație unei reasamblări (unei unificări modale) a forțelor opuse” (*ibidem*, p. 169). Perspectivă interpretativă care nu numai că „deschide” neființa spre actul ființei (al în-ființării), dar conferă ființării ca atare posibilitatea unei libertăți de „exprimare”, ontologizând potența semnificabilă a unei imagini care arată „ceva” de dincolo de ființă, un altfel decât a fi.

⁵ Martin Heidegger, *op. cit.*, p. 54.

⁶ *Ibidem*, p. 55.

⁷ *Ibidem*, p. 139.

⁸ „Fenomenul ființării nu este ființă (...) dar el indică ființa și o pretinde” (Jean-Paul Sartre, *L'être et le néant*, Gallimard, Paris, 1976, p. 30).

⁹ Martin Heidegger, „Hölderlin și esența poeziei”, în *Originea operei de artă*, ed. cit., p. 230.

A fi în Deschis înseamnă a vedea Deschisul, dar nu ca exterioritate, ci printr-o vedere *chemată* să vadă, deschisă de ceea ce se deschide și care „în Deschis desenează o lume”,¹⁰ adică îi dă formă și figură, configurație. A deschide perspectiva dinspre poem înseamnă a deschide poemul în înțelegerea propriei sale pro-puneri comprehensibile, a-l înțelege din punctul de vedere al orizontului pe care el însuși îl deschide. Dacă el se prezintă prin manifestarea semnificabilului într-un cuprins de limbaj, în relație cu discursul care îl constituie ca text, nu e mai puțin adevărat că ceea ce el spune – și lucrează spunând – trebuie înțeles pe cuvânt și chiar dincolo de cuvântul care arată mai mult – și uneori altceva – decât spune. O aceeași perspectivă hermeneutică subîntinde interpretarea internă preocupată de sensul aceluia *a fi* originar care *dă* fenomenul poetic, conturând o altă cale a exegezei. O cale de acces prin care poemul nu numai că se deschide în cuvântul care îl mărturisește, dar cheamă la găsirea acestei deschideri comprehensibile, se așază în orizontul interpretării. Ceea ce înseamnă că adevărul „tensional” al poeziei, de care vorbește Ricœur, e dat spre gândire, „deschide spațiul gândirii speculative”¹¹ doar în virtutea propriei deschideri care se rostește. Experiență insolită în care, precizează Bachelard, „este vorba de a trăi netrăitul și a ne deschide unei deschideri de limbaj”.¹² Astfel încât încercările noastre vor încercui exegetic locul în care poemul își oferă deschiderea, punând în jocul strategiei discursive reducții fenomenologice, secțiuni în filigran, incizii adânci, până la atingerea „acelui punct de întâlnire între filosofie și poezie, în căutarea unei înțelegeri care să le conjuge mișcările separate”,¹³ până în urzeala impresentabilă – pretextuală – a trupului poetal, nivel la care am putea înțelege poate mai bine funcția hermeneutică a *aisthesis*-ului, ca experiență estetică fundamentală de tip receptiv.¹⁴ Privită din această perspectivă, lectura textului „nu poate fi separată de luarea în seamă a forțelor care îl subîntind și pe care se cuvine să le reactiveze”.¹⁵ În ultimă instanță – și în mod esențial – ar trebui să fie o întâlnire semnificativă cu ceea ce spune poemul, iar ipotezele interpretative – simple puncte de plecare pentru alte posibile deschideri.¹⁶

Imaginea ca punere-în-posibil

Faptul că semnificația se pune în lumină nu vrea să spună altceva decât că ea se pune în *posibilul* unui semn pe care îl arată, semn ce semnalizează – precum o lumină îndepărtată, intermitentă – locul în care ceva semnificabil este deja posibil. Acest semnificabil este într-adevăr – ca adevăr – cel care, arătându-se în lumina poemului, îl luminează, se întrupează în lumina pe care o iradiază, făcând astfel ca toate nervurile semnificante să cristalizeze în jurul acestui focar. Semnificația sa transcendentală rezidă în natura ființării sale, ca pro-punere (*Herstellung*) și ca ex-punere (*Aufstellung*). Poemul este cel care ex-pune lumea sa proprie, menținând-o deschisă în deschisul lumii și, totodată, punându-se în lumină, pro-pune o lume care se creează din alte materiale decât lumea obiectuală. Pro-punându-se ca ex-punere, el se orientează spre exterior, iese din ascundere, se pune în vedere. Nu putem vorbi însă de o apariție propriu-zisă în lumina lumii căci dacă, pe de o parte, poemul vine cu propria deschidere în întâmpinarea lumii pe care o deschide, pe de altă parte trupul de lumină al semnificabilului nu se vede în lumina lumii, nu apare printre fenomenele mundane. Faptul său de a apărea e circumscris lumii poemului; de aceea el este aparent doar în structura internă a

¹⁰ Roger Munier, *Le parcours oblique*, Éditions de la Différence, Paris, 1979, p. 86.

¹¹ Paul Ricœur, *Metafora vie*, Ed. Univers, București, 1984, p. 399.

¹² Gaston Bachelard, *La poétique de l'espace*, Quadrige / PUF, Paris, 1981, p. 13.

¹³ Roger Munier, *Opus incertum*, I, Deyrolle, Paris, 1995, p. 9.

¹⁴ Căci „poemul, prin cititor, așteaptă să fie savurat ca un fruct și să se topească în plăcere” (Mikel Dufrenne, *Poeticul*, ed. cit., p. 90).

¹⁵ Jean Burgos, „La notion de motif dans les recherches sur l'imaginaire”, în Michel Vanhelleputte and Léon Somville (ed.), *Motifs in Art and Literature*, Proceedings of the Symposium at the Vrije Universiteit Brussel, Uitgeverij Peeters Leuven, 1984, p. 35.

¹⁶ „Orice întâlnire cu limbajul artei este o întâlnire cu o survenire neîncheiată și ea însăși o parte a acestui eveniment” (Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, Ed. Teora, București, 2001, p. 84).

acestui, rămânând inaparent pentru orice înțelegere care ar dori să-l cuprindă și să-l tematizeze. „Culoarea strălucește și nu vrea decât să strălucească. Dacă o descompunem în unde luminoase, măsurând-o cu toată priceperea, ea dispăre. Ea se arată numai atunci când nu este scoasă din ascundere și când rămâne neexplicată”.¹⁷ Dincolo de *pro*-punerea expozițională a poemului – dar prin ea, datorită ei –, lumina semnificabilului întemeietor nu strălucește decât în interiorul unui mediu poetal, în inter-mediul transparent sau în *pre*-poziția unui trup străveziu. Ceea ce apare este forma învăluită a inaparentului, imaginea diafană a unui semnificabil nemanifestat, care se dă numai în lumina acestui criptofenomen, drept „lucrul cel mai ascuns”, o realitate necunoscută și nereflectată. Este o imagine *in nuce*, miezul ireductibil al unei pre-imagini, ceea ce numim un *imagem*.

Forma luminoasă pe care o îmbracă semnificabilul nu este forma poemului creat, rezultat al unei lucrări. De aceea, spre deosebire de Heidegger, nu avem în vedere „opera” ca atare, corpul poetic realizat ca lucru desăvârșit al artei, ci lucrarea creatoare prin care – pentru poet ca și pentru cititor, doar că pentru acesta din urmă în alt mod –, în suspensia ființei unui poem, începe să se închege ceva cu sens.¹⁸ Din lumea poemului pornim, fără a zăbovi însă în locul pe care îl configurează rețeaua sa de semnificații, la nivelul imaginilor integrate în vasta pânză a spațiului imaginar. Acest *ceva ascuns* nu se află în structura poemului vizibil ci în non-manifestarea unui semnificabil inaparent a cărui lumină face cu puțință procesul creației, aducând rostirea ascunsă a ființării poetale la rostitul actual al ființei poetice. Ceea ce se înfățișează înțelegerii intuitive nu e decât *pro*-punerea unui semnificabil care se *ex*-pune într-o imagine diafană, dar o face prin *pro*-ducerea de sens în forma ce se deschide în miezul ființării ca pură posibilitate de acces la cuvânt. Diafanul este însuși deschisul inaparentului; îl lasă să apară, să vină în afară, îi oferă un loc de trecere și de manifestare, fondul de spațiu al unei distanțe în care el poate străluci. „Putem caracteriza creația ca acțiunea de a lăsa ceva să vină în afară luând forma unui produs”,¹⁹ dar ceea ce vine în afară sub forma produsului și a faptului său de a fi ascunde lumina unei forme originare din ascunsul căreia producerea începe să devină posibilă, să *pro*-pună și să *ex*-pună ca *pro*-punere a faptului de a apărea. În carnea poemului ființarea se pune astfel ca deschis al unei apariții nevăzute, camuflete în transparența însăși care, fără să fie văzută, dă de văzut, arată în felul luminii a cărei imagine rămâne inaparentă în chiar măsura în care ea luminează posibilul pe care îl pune în vedere.

Bibliografie

- Bachelard, Gaston, *La poétique de l'espace*, Quadrige / PUF, Paris, 1981
- Burgos, Jean, „La notion de motif dans les recherches sur l'imaginaire” în Michel Vanhelleputte and Léon Somville (ed.), *Motifs in Art and Literature*, Proceedings of the Symposium at the Vrije Universiteit Brussel, Uitgeverij Peeters Leuven, 1984
- Dufrenne, Mikel. *Poeticul*, Univers, București, 1971
- Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr și metodă*, Teora, București, 2001
- Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Humanitas, București, 1995
- Heidegger, Martin, *Introducere în metafizică*, Humanitas, București, 1999
- Henry, Michel, *Voir l'invisible. Sur Kandinsky*, François Bourin, Paris, 1988
- Lévinas, Emmanuel, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Humanitas, București, 2006

¹⁷ Martin Heidegger, *op. cit.*, p. 71.

¹⁸ „Nu tocmai « suspendând » orice credință în ființă se accede la dimensiunea sensului?” (Paul Ricœur, *Eseuri de hermeneutică*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 52).

¹⁹ Martin Heidegger, *op. cit.*, p. 86.

- Munier, Roger, *Le parcours oblique*, Éditions de la Différence, Paris, 1979
- Munier, Roger, *Opus incertum I*, Deyrolle, Paris, 1995
- Ricœur, Paul, *Metafora vie*, Univers, București, 1984
- Ricœur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, Humanitas, București, 1995
- Sartre, Jean-Paul, *L'être et le néant*, Gallimard, Paris, 1976
- Vasilie, Anca, *Dire et voir. La parole du visible dans le Sophiste*, Vrin, Paris, 2008